

me ifadesi taşıyan bu kelimenin söz dizimi içinde Türkçe bir unsur olarak değerlendirilmesi (sahrâ misâl "sahra gibi", câmi'-i selâtn misâl "sultan camisi gibi") ve kanaatimizce, Farsça kurallı birleşik sıfat gibi önceki kelimeyle bitişik (sahrâ-misâl vb.) yazılmamalıdır.

Yazar, Evliya'nın Manisa hakkında verdiği bilgilerde doğrudan bir kaynağa dayanmışlığının söylenemeyeceğini; aksine, tarihi kaynaklardan aldığı bilgileri seyahati sırasında gördükleri ve duyduklarıyla tamamladığını ifade etmektedir (5). Aslında bu değerlendirme, Seyahatname'de zikredilen pek çok mekân, kişi ve olaylar hakkında verilen bilgiler için de geçerlidir.

N. Tezcan, hem sistem ve konuyu işleyiş bakımından örnek bir çalışma, hem de Evliya Çelebi, Seyahatname, kültür tarihi ve tarihî coğrafya çalışanları için kaynak niteliğinde yararlı ve vazgeçilmez bir eser ortaya koymuştur.

Musa DUMAN

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması, Ertuğrul Yaman, Türk Dil Kurumu Yayınları, No: 742, Ankara 2000.

Türk dünyası arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmak amacıyla, Türk lehçeleri ve edebiyatları üzerinde yapılan çalışmalar, 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra daha da hızlanmıştır. Önceleri, tek lehçe üzerinde yapılan çalışmalar, daha sonra birden fazla lehçenin çeşitli özellikler bakımından karşılaştırılmasıyla devam etmiştir.

İşte, Ertuğrul Yaman tarafından hazırlanan, birden fazla lehçenin çeşitli özellikler bakımından karşılaştırılması esasına dayanan bu eserde, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi söz dizimi bakımından incelenmiştir. "Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması" adlı çalışma, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un danışmanlığında doktora tezi olarak hazırlanmış ve Türk Dil Kurumu tarafından 2000 yılında yayımlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında, Muharrrem Ergin'in gramer metoduna bağlı kalınmış, Prof. Dr. Leylâ Karahan'ın "Türkçede Söz Dizimi" adlı eseri temel kaynak kabul edilmiştir. Ayrıca, kelime grupları kısmı, Özbek dilci Prof. Dr. Nizamiddin Mahmudov tarafından kontrol edilmiştir.

Çalışma, "Giriş", "Kelime Grupları" ve "Cümle" olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. "Giriş" kısmında Türk Dili ve Lehçelerinin Kök Birliği, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Etkilendiği Diller, Söz Dizimi ve Kelime Gruplarıyla İlgili Terim ve Yaklaşımlar konuları işlenmiştir. Türk dili ve lehçelerinin kök birliği başlığı altında lehçe, şive, diyalekt, nareçiyeye terimleri, Türk dili tarihi konuları işlenmiştir. Burada, Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile ilgili şu sonuca varılmıştır: "Demek ki adına ister dil ister lehçe denilsin, Türk dilinin kolları, aynı kökten çıkmış, tıpkı bir ağacın dalları gibidir. Çiçekler ve meyveler farklı olsa da gıda alınan toprak aynıdır. Türkiye Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazak Türkçesi, vb. ayrı ayrı birer dil değil genel anlamdaki Türk dilinin lehçeleridir." Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Etkilendiği Diller başlığı altında, Türkiye Türkçesinin Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Moğolca, Ermenice, Rumca;

Özbek Türkçesinin etkilendiği diller arasında Tacikçe-Farsça, Arapça, Moğolca, Rusça ve Avrupa dilleri gösterilmiştir. Söz Dizimi ve Kelime Gruplarıyla İlgili Terim ve Yaklaşımlar kısmında, Türkiye Türkçesi için söz dizimi, cümle bilgisi, sözdizimi, dizimbilim, tümcebilim, tümcebilgisi, kelime grubu, belirtme öbekleri, sözcük öbekleri; Özbek Türkçesi için sıztaşis (tüziş), söz birikmäleri sintaksisi, gäp sintaksisi, söz birikmeleri, bitişüv, başqaruv, masläşüv terimlerinden bahsedilmiştir.

"Giriş" kısmından sonra, çalışmanın iki bölümünden ilki olan "kelime grupları" gelir. Burada, öncelikle Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde kelime grubu kavramının tanımıyla ilgili mevcut bilgiler anlatılmış, sonra kelime gruplarının inçeleniş metotlarından bahsedilmiştir. Bu kısmı, "kelime gruplarının karşılaştırılması" kısmı izler ve burada, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları ve bunların karşılaştırılması yer alır.

Eserde, "Kelime Grupları" bölümünden sonra "Cümle" bölümüne yer verilmiştir. Burada, Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki cümle kavramından, cümle sınıflandırılmalarından bahsedilmiş, cümleler, unsurları, yapıları, yüklem türü, yüklem yer ve anlamları bakımından karşılaştırılmıştır.

Eserde, "cümle" bölümünden sonra sırayla sonuç, kaynakça ve dizin bölümleri gelmektedir. Eserin sonuç kısmında karşımıza çıkan şu özellikler dikkat çekicidir:

1. Her iki lehçede de asıl unsur sonda, yardımcı unsur başta bulunur.
2. Unsurların dizilişi her iki lehçede de aynıdır.
3. Her iki lehçe söz dizimi bakımından yapıca aynıdır.
4. İki lehçenin gramer anlayışlarında ve metotlarında farklılık vardır. Metotların farklı olması, yapının aynı olmasını engellemez.

Yard. Doç. Dr. Ertuğrul Yaman tarafından hazırlanan bu eser, iki lehçenin söz dizimi bakımından karşılaştırıldığı ilk eser olup, Türkçenin Tarihî Grameri, Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Grameri gibi ileride hazırlanacak çalışmalara ışık tutmuştur. Bu eser, Türk dünyasındaki "dilde birlik" fikrini kuvvetlendirmesi bakımından da çok önemlidir. Ayrıca, bu tür çalışmalar ilim âlemindeki, "Türk dilleri mi, Türk lehçeleri mi?" gibi sorular etrafında yoğunlaşan tartışmalar için de ufuk açıcı olacaktır.

Yavuz KARTALLIOĞLU